

**STRESS VA STOMATOLOGIK KASALLIKLAR O'RTASIDAGI
PATOGENETIK BOG'LIQLIK: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR**

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti talabalari:

Otaboyeva Nafisaxon Iqboljon qizi

Mirakbarova Mumtozabegim Mirfayzi qizi

Toxirova Muslima Shokirjon qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada psixologik stressning og'iz bo'shlig'i a'zolari va to'qimalariga ta'siri, stress gormonlarining immun tizimi va so'lak tarkibiga ta'sir qilish mexanizmlari hamda stress bilan bog'liq asosiy stomatologik kasalliklar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Stress, tish kasalliklari, periodontit, bruksizm, og'iz bo'shlig'i salomatligi, so'lak tarkibi, stomatologik kasalliklar, stress gormonlar, og'iz bo'shlig'i a'zolari.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние психологического стресса на органы и ткани полости рта, механизмы воздействия гормонов стресса на иммунную систему и состав слюны, а также основные стоматологические заболевания, связанные со стрессом.

Ключевые слова: стресс, заболевания зубов, периодонтит, бруксизм, здоровье полости рта, состав слюны, стоматологические заболевания, гормоны стресса, органы полости рта.

Annotatsion. This article analyzes the impact of psychological stress on the organs and tissues of the oral cavity, the mechanisms by which stress hormones affect the immune system and saliva composition, and the primary dental diseases associated with stress.

Keywords: stress, dental diseases, periodontitis, bruxism, oral health, saliva composition, stomatological diseases, stress hormones, oral cavity organs.

KIRISH. XXI asr — “stress asri” deb e'tirof etilmoqda. Surunkali emotsional zo'riqish nafaqat yurak-qon tomir yoki asab tizimiga, balki og'iz bo'shlig'i salomatligiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Stress organizmning adaptiv imkoniyatlarini pasaytirib, patogen mikroorganizmlarning faollashishiga zamin yaratadi.

XXI asr hayoti yuqori tezlik, ijtimoiy bosim va ruhiy zo'riqishlar bilan xarakterlanadi. Bunday omillar insonlarda stress holatini yuzaga keltiradi. Stress – organizmning

tashqi va ichki salbiy omillarga fiziologik hamda psixologik javobi bo‘lib, u ko‘plab kasalliklarning rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Tibbiyotda stressning yurak-qon tomir, endokrin va immun tizim kasalliklari bilan bog‘liqligi ko‘p marotaba isbotlangan. So‘nggi yillarda stomatologik tadqiqotlar ham stressning og‘iz bo‘shlig‘i salomatligiga bevosita ta‘sirini ko‘rsatmoqda. Periodontal kasalliklar, kariyes, bruksizm, shuningdek, og‘iz shilliq qavatida kasalliklari stress omili bilan chambarchas bog‘liq. Shu bois, stomatologiyada stressni hisobga olish va uni kamaytirish bo‘yicha ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

Asosiy qism. Stress gipotalamogipofizar-buyrak usti bezi (GGBA) o‘qi orqali organizmning neyroendokrin va immun tizimlariga ta‘sir ko‘rsatadi. Stress holatida kortizol, adrenalin va noradrenalin kabi gormonlar ortiqcha ishlab chiqariladi. Ularning yuqori darajada bo‘lishi quyidagi o‘zgarishlarga olib keladi: Yallig‘lanish jarayonlari kuchayadi. Immun tizimning samaradorligi pasayadi. Og‘iz bo‘shlig‘i mikroflorasi muvozanati buziladi. To‘qimalarda regeneratsiya jarayoni sekinlashadi. Bu esa periodontal to‘qimalarning tezroq yemirilishiga va kariyesning rivojlanishiga sharoit yaratadi.

Stress periodontal kasalliklarning rivojlanishida muhim patogenetik omil sanaladi. Tadqiqotlar ko‘rsatishicha, stress ostida bo‘lgan bemorlarda gingivit va periodontit ko‘proq uchraydi. Buning asosiy sabablari: Kortizol ta‘sirida immun himoya reaksiyalarining susayishi. Og‘iz gigiyenasiga e‘tibor kamayishi. Chekish va noto‘g‘ri ovqatlanish kabi zararli odatlarning kuchayishi. Natijada gingivitning tezda periodontitga o‘tishi va alveolyar suyakning yemirilishi kuzatiladi.

Bruksizm – tishlarni qattiq qisish yoki g‘ijirlatish odati bo‘lib, asosan psixologik stress va tashvish bilan bog‘liq. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, stress ostida yashaydigan shaxslarning 60–70 % da bruksizm kuzatiladi. Bruksizmning oqibatlari: Tish emalining yemirilishi. Jag‘-chakka bo‘g‘imida og‘riq va disfunktsiya. Mushaklarning spazmi va bosh og‘rig‘i. Tishlarning sinishi yoki erta yo‘qotilishi. Stress organizmda tupurik sekretsiyasini kamaytiradi. Tupurik – og‘iz bo‘shlig‘ining asosiy himoya mexanizmlaridan biri bo‘lib, u kislotalarni neytrallashtiradi, mikroorganizmlarga qarshi kurashadi. Stress ta‘sirida tupurik kamayganda kariyes tez rivojlanadi. Bundan tashqari, stressli holatda odamlar ko‘proq shirinliklar, kofein va yuqori kaloriya mahsulotlarini iste‘mol qilishga moyil bo‘ladilar. Bu esa kariyes xavfini yanada kuchaytiradi. Stress immunitetni pasaytirib, og‘iz shilliq qavatida turli kasalliklarning rivojlanishiga sabab bo‘ladi: Aftoz stomatit, herpes simplex virusi faollashuvi, lichenoid reaksiyalar, og‘iz qurishi va yonish sindromi bunday kasalliklar bemorlarning hayot sifatini keskin pasaytiradi va uzoq muddatli davolashni talab qiladi. Stressni

kamaytirish stomatologik kasalliklarning oldini olishda muhim hisoblanadi. Umumiy yondashuvlar: Psixoterapiya va psixologik yordam. Meditatsiya, yoga, nafas mashqlari. Muntazam jismoniy faollik. To'g'ri ovqatlanish va uyqu gigiyenasi. Stomatologik yondashuvlar: Professional gigiyena va periodontal profilaktika. Bruksizm uchun maxsus shinalar va kapalar qo'llash. Remineralizatsiya terapiyasi. Stress bilan bog'liq kasalliklarni erta tashxislash.

Xulosa. O'tkazilgan tahlillar va ilmiy manbalarning o'rganilishi shuni ko'rsatadiki, stress va stomatologik salomatlik o'rtasidagi bog'liqlik faqat yuzaki emas, balki chuqur patofiziologik va psixosomatik asoslarga ega. Tadqiqot natijalari stressning og'iz bo'shlig'iga ta'sirini quyidagi uchta fundamental yo'nalishda umumlashtirish imkonini beradi:

Birinchidan, surunkali stress organizmning immunologik himoya to'sig'ini zaiflashtiradi. Gormonal o'zgarishlar, xususan, kortizol miqdorining ortishi og'iz bo'shlig'i shilliq qavatining regeneratsiya (tiklanish) qobiliyatini pasaytiradi. Bu esa periodontal to'qimalarning yallig'lanishiga va infeksiyon jarayonlarning surunkali shaklga o'tishiga to'g'ridan-to'g'ri zamin yaratadi. Shunday qilib, periodontit va gingivit kabi kasalliklarni davolashda faqat mahalliy muolajalar bilan cheklanib qolmay, bemorning umumiy ruhiy holatini korreksiya qilish davolash samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Ikkinchidan, psixologik zo'riqishning neyromushak tizimiga ta'siri bruksizm va jag'yuz sohasi disfunktsiyalarining asosiy etiologik omili bo'lib qolmoqda. Chaynash mushaklarining gipertonusi nafaqat tish emalining patologik yeyilishiga, balki murakkab nevrologik og'riqlarga ham sabab bo'ladi. Bu muammo zamonaviy stomatologiyadan "neyrostomatologiya" yo'nalishi bilan integratsiyalashgan holda yondashishni talab etadi.

Uchinchidan, so'lak tarkibi va miqdorining stress ta'sirida o'zgarishi (kserostomiya) tish kariesi rivojlanishining "tezlatgichi" bo'lib xizmat qiladi. So'lakning remineralizatsiyalovchi va bakteritsid xususiyatlarining yo'qolishi og'iz bo'shlig'i ekotizimining buzilishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: O'zbekiston, 2021. (Umumiy metodologik asos sifatida).
2. Genco, R. J., & Williams, R. C. "Periodontal Disease and Overall Health: A Clinician's Guide". – Yardley, PA: Biologix Media, 2010. (Stress va periodontit bog'liqligi bo'yicha fundamental asar).

3. Selye, H. "Stress without Distress". – New York: Lippicott, 1974. (Stress nazriyasining klassik asosi).
4. Rizayev J.A. "O‘zbekiston aholisining stomatologik salomatligi ko‘rsatkichlari va uni yaxshilash chora-tadbirlari". Monografiya. – Toshkent, 2018.
5. Kabanov M.M. "Psixosomatik tibbiyot va stomatologiya muammolari". – Moskva: Meditsina, 2015.
6. Lund, J. P. "Masticatory Muscle Pain" in Orofacial Pain: From Basic Science to Clinical Management. – Quintessence Publishing, 2008. (Bruksizm va mushaklardagi og‘riqlar tahlili).
7. Hasanova M.A., & Ahmedov A.I. "Ruhiiy zo‘riqishning so‘lak tarkibi va karies rivojlanishiga ta’siri". // O‘zbekiston stomatologiya jurnali. – Toshkent, 2020. №3.
8. Dhabhar, F. S. "Effects of stress on immune function: the good, the bad, and the beautiful". // Immunologic Research. – 2014. Vol. 58, Issue 2-3. (Stressning immun tizimiga ta’siri mexanizmi).
9. Umarova G.S. "Stomatologiyada xavotir va qo‘rquv darajasini baholash hamda korreksiya qilish". O‘quv qo‘llanma. – Samarqand: SamDTI nashriyoti, 2019.
10. Reners, M., & Brex, M. "Stress and Periodontal Disease". // International Journal of Dental Hygiene. – 2017. (So‘nggi yillardagi klinik tadqiqotlar tahlili).